

творчості, щастя інших людей займають в їх ієрархії останні місця. При явному зниженні значущості цих вищих термінальних цінностей-цілей хворі алкоголізмом одночасно декларують значущість відповідальності, чесності, акуратності, тобто соціально схвалюваних інструментальних цінностей. Аналіз уявлень про реалізованість тих або інших життєвих цінностей свідчить про некритичність їх самосприйняття. Так, досліджувані схильні вважати себе здоровими, вільними у виборі життєвої стратегії, відповідальними, чесними, чуйними, акуратними і охайними та ін.

Отже, можна говорити про характерне "зниження", тобто зворотний розвиток ціннісної сфери особистості при хронічному алкоголізмі, що виявляється у формуванні орієнтації на нижчі рівні ціннісної системи. Таке "зниження" аналогічне описаному Б.С.Братусем поступовому "сповзанню" від вищєрозміщеної до нижчєрозміщеної сходинки смислової сфери, від "просоціального" до "вузькогруппоцентричного" і, далі, до "вузькогруппоцентричного" рівня системи особистісних сенсів [2, 248-252].

ЛІТЕРАТУРА

1. Братусь Б.С. Аномалии личности. – М.: Мысль, 1988. – 301 с.
2. Орбан-Лембрик Л.Е. Социальная психология. – К.: Академвидав, 2003. – 446 с.

УДК 165.742:371.213.8

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ МЕНЕДЖЕРА-ЕКОНОМІСТА В КОНТЕКСТІ ГУМАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Опольська М.В., старший викладач

ПВНЗ "Університет економіки і підприємництва" (м. Хмельницький)

У цій статті розглядається проблема формування гуманістичної спрямованості майбутнього фахівця в сфері управлінської діяльності. Розкрито зміст та методику формування професійної спрямованості менеджерів у контексті гуманізації навчального процесу.

Ключові слова: гуманізація, професійна спрямованість, гуманістична спрямованість, менеджер, управлінська діяльність.

Опольская М.В. ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ МЕНЕДЖЕРА-ЭКОНОМИСТА В КОНТЕКСТЕ ГУМАНИЗАЦИИ УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА / ПВУЗ "Университет экономики и предпринимательства" г. Хмельницкий, Украина.

В статье рассматривается проблема формирования гуманистической направленности будущего специалиста в сфере управленческой деятельности. Раскрывается содержание и методика формирования профессиональной направленности менеджеров в контексте гуманизации учебного процесса.

Ключевые слова: гуманизация, профессиональная направленность, гуманистическая направленность, менеджер, управленческая деятельность

Opolskaya M.V. FORMATION PROFESSIONAL ORIENTATION OF MANAGER-ECONOMIST IN CONTEXT HUMANISING OF EDUCATIONAL PROCESS /PVNZ "University of Economics and Enterprise", Khmelnytsk, Ukraine.

In this article the problem of formation of humanising orientation of future specialist is examined in the field of administrative activity. Maintenance and method of professional orientation of menegers is exposed in context humanising of educational process.

Key words: humanising, professional orientation, humanizing orientation, manager, administrative activity.

Випускник будь-якого вищого навчального закладу, незалежно від його фаху, виступає провідною ланкою в реалізації програми демократизації суспільства, має стати вільною особистістю, яка здатна реалізувати себе в соціумі та встановити цивілізовані взаємовідносини з навколишнім світом. Саме гуманістична спрямованість може і повинна здійснювати сьогодні свій ефективний вплив на саморозвиток, самозахист молодого людини, на підготовку студентів до морально виправданої майбутньої життєдіяльності. Тому проблема гуманізації професійної підготовки – це проблема гуманізації суспільства в цілому, яка в сучасних умовах стає все більш пріоритетною. Зокрема, це стосується формування професійної спрямованості менеджера, яка має відобразити специфіку управлінської діяльності, а також характер суб'єкт – суб'єктних відносин, що лежать в її основі, передбачає орієнтацію на особистості всіх її учасників, тобто має стати гуманістично орієнтованою.

Проблемі гуманізації освіти на сучасному етапі, загальнопедагогічним основам цього процесу присвячені праці таких науковців, як А.Алексюка, В.Андрущенко, О.Бондаревська, І.Зязюн, В.Лозова, Д.Пашенко та ін. Дослідження праць цілого ряду авторів (А.Бойко, А.Капська, Н.Кузьміна, Г.Локарева, А.Петровський) свідчать про увагу до формування в процесі навчання і виховання професійно значущих якостей внаслідок особистої діяльності в міру накопичення позитивного досвіду; проблема творчої професійної активності, що породжується в умовах помітного розширення особистісних, у тому числі мотиваційних, інформаційно-когнітивних, професійно-трудова, комунікативних та інших факторів, розглядається в дослідженнях Л.Базілевської, А.Деркача, В.Караковського, В.Рибалко, О.Філонова; питанням професійного становлення управлінців приділяли увагу О.Беленкова, О.Бодальов, І.Прокопенко, О.Романовський, Л.Холод та ін.

Метою статті є розкриття змісту та методики процесу формування професійної спрямованості майбутнього менеджера-економіста як одного з етапів формування його гуманістичної спрямованості. Адже однією з умов формування гуманної особистості майбутнього спеціаліста, освіченої людини є забезпечення єдності професійного розвитку і гуманістичного спрямування. Менеджер-економіст, з огляду на специфіку своєї майбутньої діяльності, має володіти специфічними професійними і особистісними якостями. Наявність і розвиненість цих якостей і визначають конкретну людину професійно придатною до управлінської діяльності. Тому це єдиний, взаємозумовлений процес, оскільки риси гуманної особистості посідають значне місце в структурі професійних якостей менеджера-економіста згідно із сучасними вимогами до його особистості. Управлінська діяльність, в основі якої лежить сфера суб'єкт-суб'єктних відносин, передбачає орієнтацію на такі гуманістичні цінності, як сприйняття іншої людини як рівноправної особистості; любов і довіра до людей, що виявляється в доброзичливому, апріорно позитивному ставленні; співпереживання; терпимість до інших; віра в потенціал людини; справедливість, яка не дозволяє незаслужено віддавати перевагу одній людині перед іншою, урівноважує їхні шанси.

Формування гуманістичної спрямованості майбутнього менеджера-економіста в процесі професійної підготовки ми проводили на базі ПВНЗ "Університет економіки і підприємництва" (м. Хмельницький) протягом п'яти років (2002-2007 рр.). Формувальний експеримент проводився в природних умовах, у процесі викладання таких навчальних дисциплін, як "Етика і естетика", "Конфліктологія", "Етика ділового спілкування", "Бізнес-етика".

Формування професійної спрямованості менеджера-економіста передбачало постановку конкретної мети – формування готовності студентів до майбутньої професійної діяльності, а також завдань:

- формування адекватного уявлення студента про управлінську діяльність, її специфіку;
- підсилення професійної мотивації і розвиток цільових установок;
- актуалізація професійно значущих рис особистості фахівця.

Керуючись тим, що професійна спрямованість виступає важливою характеристикою особистості майбутнього фахівця в період його активного входження в професію, цей етап передбачав використання багатогранних інструментів педагогічного впливу в ході навчального процесу з метою становлення як професійних, так і загальнолюдських якостей, серед яких гуманістичні мають бути, на нашу думку, домінуючими. Адже говорити про гуманістичну спрямованість як певну характеристику особистості менеджера-економіста можна лише за умови розуміння ним суті професійної спрямованості, сформованості цієї характеристики.

Тому готовність до майбутньої професійної діяльності формувалась у процесі становлення і розвитку таких характеристик, як базові професійні цінності, серед яких гуманістичні посідають вагоме місце, усвідомлення мотивів вибору управлінської діяльності, адекватне ставлення студентів до можливостей у цій сфері і до певних обмежень, до проблем розвитку кар'єри тощо.

Для досягнення поставленої мети застосовували тренінгові програми та завдання, які являли собою поєднання теоретичної підготовки з інтенсивною практичною частиною. Змістовне наповнення тренінгу автором було здійснене на основі структури тренінгу "Професійно-управлінського самовизначення", запропонованої Л.Карамушкою [1]. Роль викладача в цьому етапі полягала в наданні інформації, необхідної для подальшої роботи зі студентами, а саме розкриття змісту і передумов процесу професійно-управлінського самовизначення особистості, завдань та специфіки управлінської діяльності, вимог до особистих якостей професіонала, шляхів побудови професійної кар'єри в конкретній сфері діяльності (інформаційний кейс).

Із метою формування установки на професійну діяльність, професійної мотивації та цільових установок, було використано ряд методів, що взаємодоповнюють один одного, забезпечували формування готовності студентів до управлінської діяльності. Так, систематизації уявлень майбутніх менеджерів про обрану професію сприяла бесіда на тему: "Управління як категорія менеджменту", яка передбачала розкриття змісту управління через проведення паралелі "управління – організація – менеджмент",

виявлення всіх суб'єктів даного процесу, суперечливості їх взаємодії, визначення функцій управлінця. Доповнив проведення бесіди на задану тему творчий проект "Ярмарок професій". Студенти створювали проект рекламного проспекту для спеціальності "Менеджмент" з відповідним оформленням. Виконання таких завдань допомогло виявити в студентів наявні знання про майбутню діяльність, поглибити та актуалізувати їх, усвідомити потенціал професії менеджера, його функції в роботі колективу.

Застосування такого методу, як дискусія на задану тему, а саме "Міфи управлінської кар'єри", передбачає з'ясування існуючих стереотипів щодо професії менеджера (керівника, управлінця). Всебічне обговорення загальновідомих висловів-афоризмів щодо кар'єри управлінця ("Керівник завжди правий", "Ніколи не знають хто правий, але завжди відомо хто відповідає" та ін.), допоможе виявленню різних точок зору, зіставленню позицій та їх взаємозбагаченню. У ході дискусії акцент робився на правила її проведення, аргументації не тільки своєї позиції, а й вмінні вислухати і почути аргументи співрозмовника, коректності, ввічливості. Тому ще однією темою дискусії пропонувалася така: "Переконання як чинник майстерності управлінця", використання якої допоможе здобути навички цивілізованого спілкування під час ведення суперечки, дискусії.

Серед низки методів, використаних у процесі реалізації першого етапу навчання, було складання професіограми менеджера, тобто його ідеального образу. Студентам пропонувалося індивідуально визначити професійно значущі риси, якими має володіти сучасний менеджер. У ході колективного обговорення розкривався зміст означених рис, визначалася їх вагомість у структурі особистих якостей професіонала в сфері управлінської діяльності. Особлива увага серед професійних цінностей приділялася гуманістичним, які власне і розкривають суб'єкт-суб'єктний характер управлінської діяльності.

Логічним продовженням роботи для створення ідеального образу менеджера стали завдання рефлексивного характеру з метою формування об'єктивної самооцінки студентів, а саме вправа "Мої сильні та слабкі сторони як менеджера". Студентам було запропоновано на окремому аркуші у два стовпчики записати свої плюси і мінуси як майбутнього фахівця, порівняти їх співвідношення та співставити з тим ідеальним образом менеджера, який вже був ними створений, а також визначити свої очікування від професії менеджера.

Актуальним на цьому етапі є "введення" студента в діалогічну ситуацію, коли він має можливість розкрити не лише свої професійні можливості і домагання, а й повинен вербалізувати свої комунікативні наміри. Такою ситуацією може стати ділова гра "Співбесіда при прийомі на роботу", оскільки вона дає можливість спостерігати за взаємодією ролей керівник – потенційний працівник. Складність ситуації полягає в тому, що "керівник" має лише обмежені відомості про "працівника" (на основі резюме), позиція якого набуває особистісного "забарвлення", тобто існують різні рольові цілі та особистісні інтереси. Проте, якщо для успішного вирішення професійної задачі "керівникові" потрібна додаткова інформація, то він бере її після завершення першого контакту з "працівником" і лише після цього повідомляє про свої подальші кроки. На цьому етапі викладач ВНЗ прагне допомогти студентам професійно, на високому рівні провести співбесіду, що неможливо без обрання певного стилю спілкування, який вимагає виявлення таких гуманістичних рис, як доброзичливість, повага, толерантність, комунікативність. Причому програвання студентами різних ролей дасть їм можливість відчувати себе в ролі керівника, від якого залежить прийняття рішення і в ролі потенційного працівника, що бажає отримати цю роботу.

Ще одним важливим аспектом формування професійної спрямованості менеджера стало вироблення чіткого уявлення про можливості кар'єрного росту. Бачити перспективу професійного зростання, прагнути до самовдосконалення є важливим на етапі становлення майбутнього фахівця. З огляду на це, студенти отримали завдання створити рисунок "Піраміда кар'єрного зростання менеджера", виходячи із двох наявних видів поділу праці: по горизонталі та по вертикалі. Відповідно, у вигляді піраміди, було зображено три рівні управління: вищої ланки, середньої та низової [2]. Студенти визначали, які саме якості та базові навички менеджера мають відповідати кожному з рівнів управління, зазначених у піраміді.

Завершення роботи з відпрацювання складових професійної спрямованості майбутніх управлінців було здійснено через первинне ознайомлення студентів із конкретними проблемними ситуаціями, які виникають в процесі управлінської діяльності. Зокрема, була запропонована соціально-педагогічна ситуація, яка виникає внаслідок комунікативної діяльності управлінця в умовах співпраці, взаємодії або конфлікту. Використання ситуацій-ілюстрацій, коли педагог сам аналізує ситуацію для студентів, пропонує кілька своїх варіантів її вирішення, але водночас визначає один, оптимальний, на його думку, варіант, дає йому оцінку, доводить перевагу перед іншими запропонованими варіантами, є на цьому етапі найбільш прийнятним.

Прикладом такої комунікативної ситуації стала ситуація "Порушення зворотного зв'язку", коли керівник дає завдання підлеглому, зауважуючи наприкінці: "Я думаю, що все зрозуміло, приступайте терміново до

виконання". Підлеглий, який мовчки вислухав інструкції керівника, у процесі виконання завдання зіткнувся з труднощами, але боїться звернутися до керівника за допомогою.

Робота із ситуацією здійснювалася за таким алгоритмом:

- чітке визначення проблеми, що виникла;
- аналіз ситуації (позиції її учасників, їхніх інтересів, переконань, побоювань);
- виявлення альтернативних варіантів її вирішення та оцінка можливих наслідків кожного варіанта з гуманістичної позиції;
- обрання найбільш оптимального варіанта і його обґрунтування;
- підведення підсумку.

Студенти, працюючи з ситуацією, мають усвідомити, що причина труднощів, з якими зіткнувся працівник у процесі роботи, полягає в неефективній комунікації, адже можна припустити, що такі ситуації є типовими у відносинах "керівник-підлеглий" у цьому колективі.

Застосування різноваріантних завдань і ситуацій для моделювання майбутньої діяльності менеджера-економіста і формування в цьому процесі як професійно значущих якостей фахівця і його гуманістичної спрямованості, стає особливо важливим напрямком професійно-орієнтованої підготовки спеціаліста. Отже, становлення студентів як спеціалістів фактично відбувається в процесі практичної діяльності.

Виконання студентами завдань та вправ першого етапу формування гуманістичної спрямованості менеджерів-економістів, дозволили їм розширити знання щодо професійно-управлінського самовизначення особистості, специфіки управлінського процесу та сучасних вимог до особистості керівника як суб'єкта цього процесу. Відпрацювання зі студентами завдань практичного характеру дало можливість почати формувати та розвивати якості, якими має володіти фахівець у сфері управлінської діяльності: професійну спрямованість (уявлення про професію, ставлення до неї, мотивацію і усвідомленість її вибору, ціннісні орієнтації), а також риси гуманістично спрямованої особистості (доброзичливість, повага, толерантність, комунікативність).

Отже, наповнення змісту навчально-виховного процесу різноманітними методами та формами роботи, допоможе створенню педагогічних умов для розвитку гуманістичної спрямованості майбутнього менеджера-економіста, в основу яких закладено формування в студентів професійних умінь і навичок, вміння проектувати власну професійну діяльність, готовність взаємодіяти з іншими суб'єктами праці на гуманістичних засадах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Технологія роботи організаційних психологів: Навч. посібник / За ред. Л.Карамушки. – К.: Інкос, 2005. – 366 с.
2. Розанова В. Психология управления: Учеб. пособие. – М.: ЗАО "Бизнес-школа "Интел-синтез", 1999. – 352 с.
3. Руденский Е. Основы психотехнологии общения менеджера: Учебное пособие. – М.: ИНФРА-М, 1998. – 262 с.
4. Практикум по психологии профессиональной деятельности и менеджмента: Учеб. пособие. – 2-е изд. / Под ред. Г.Никифорова, М.Дмитриевой, В.Снеткова. – СПб.: Изд-во СПб ун-та, 2001. – 240 с.

УДК 378(73)

ПОЛІКУЛЬТУРНА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ В СПОЛУЧЕНИХ ШТАТАХ

Орловська О. В., викладач

Хмельницький національний університет

Одним із актуальних напрямків педагогічної освіти є теорія і практика полікультурної підготовки вчителя. У статті проаналізовано програми і стандарти вищої освіти США, що стосуються полікультурної освіти; виділено основні типи програм полікультурної підготовки вчителя в США; визначено головні вимоги до ефективної підготовки американського вчителя до роботи в полікультурному суспільстві.

Ключові слова: полікультурна освіта, полікультурна підготовка вчителя.